

Sosiaali- ja terveysministeriö

Viite: VN/20785/2023

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Väestöliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja esittää kunnioittaen seuraavaa.

Indeksijäädytykset tulee perua

Nyt ehdotetut Indeksijäädytykset koskevat useita keskeisiä toimeentuloa turvaavia etuuksia, kuten vähimmäismääräisiä sairauspäivärahoja, kuntoutusrahaa, työttömän perusturvaa, yleistä asumistukea, eläkkeensaajan asumistukea ja opintoetuuksia. Jäädytysten ulkopuolelle jäisivät kansaneläke, takuueläke, perhe-eläke, kansaneläkelain mukainen lapsikorotus, vammaisetuudet, rintamalisät, toimeentulotuen perusosa, luopumistuen täydennysosa, lääkekatto, sotilasavustuksen perusavustus ja elatustuki.

Lait olisivat voimassa vuoteen 2027. Jäädytysten enimmäisvaikutus etuuksien reaalitasoon voisi kuitenkin olla enintään 10,2 prosenttia. Jäädytyksen muodossa toteutettava etuuksien reaalitason leikkaus on mittakaavaltaan merkittävä ja heikentää etuuksiin oikeutettujen ihmisten käytettävissä olevia reaalituloja. Lisäksi ehdotetulla tavalla toteutettava jäädytys vaikuttaa pysyvästi etuustasoon lain voimassaolon päättymisen jälkeen, vaikka tuolloin indeksit taas otettaisiin käyttöön.

Indeksijäädytysten takia esimerkiksi työttömän perusturvan reaaliarvo laskisi vuonna 2024 noin 45 euroa kuussa ja vuoteen 2027 mennessä 91 euroa. Samansuuruinen pudotus tulisi myös vähimmäismääräisiin sairaus-, vanhempainpäivärahoissa ja kuntoutusrahaan. Opintorahan reaaliarvon pudotus olisi ensi vuonna noin 16 euroa ja vuoteen 2027 mennessä noin 32 euroa kuukaudessa.

Sosiaaliturva on hyvinvointivaltion keskeinen turvaverkko ja jokaiselle Suomessa kuuluva vakuutus vaikeisiin elämäntilanteisiin, jotka osittain tai kokonaan estävät toimeentulon hankkimisen työllä tai yrittäjyydellä. Perhehuoltajan sosiaaliturvasta ja sitä täydentävistä perhe-etuuksista ovat riippuvaisia myös hänen elatusvastuullaan olevat alaikäiset lapsensa.

Perusturvan riittävyden arvioinnissa perusturvan taso on jo aiemmin osoittautunut matalaksi. On kyseenalaista, täyttävätkö perusturvaan luettavat etuudet nykyisin ja etenkin jäädytyksen

toteutuessa perustuslaissa säädetyt velvoitteet taata lailla jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan. Perheenhuoltajien osalta tulee lisäksi huomioida perustuslain julkiselle vallalle asetettu velvoite tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Tämä velvoite korostuu sosiaaliturvan kokonaisuudessa ja perusturvan tasossa erityisesti nyt, kun hallitus samanaikaisesti indeksijäädytysten kanssa eri esityksenä ehdottaa myös työttömyysturvan lapsikorotusten poistamista. Sosiaaliturvaetuuksien kokonaisuudessa tulee huomioida lapsen edun ensisijaisuuden periaate ja lapsen oikeus sosiaaliturvaan ja varmistaa, etteivät kumuloituvat vaikutukset johda riittävän perusturvan vaarantumiseen. Väestöliiton käsityksen mukaan indeksijäädytykset heikentävät perusturvan riittävyttä sosiaaliturvan varassa osittain tai kokonaan elävillä kohtuuttomasti. Jäädytyksistä tulisi luopua.

Jäädytyksistä luopumalla vältettäisiin toimeentulotuen pitkäaikaisen tarpeen lisäystä. Toimeentulotuessa jatkettaisiin indeksitarkistuksia, mikä sinänsä kompensoi toimeentulotuen ehdot täyttävälle muiden etuuksien reaalitason laskua. Kuitenkin mm. parlamentaarinen sosiaaliturvakomitea piti toimeentulotuen laajamittaista käyttöä merkittävänä ongelmana ja myös hallitusohjelmassa on tavoite vähentää pitkäaikaista toimeentulotukiriippuvuutta. Etuuksien suhde näyttää siis muuttuvan tämän tavoitteen vastaisesti.

Koetut ja edelleen jatkuvat kriisivuodet haastavat ihmisten terveyttä, sosiaalista hyvinvointia ja turvallisuuden kokemusta. Väestöliitto pitää erittäin tärkeänä, että jokainen Suomessa asuva pyritään pitämään yhteiskunnassa osallisena ja tarjoamalla tukea ja apua kunnioitetaan myös elämässään vaikeuksia kohtaavien ihmisarvoa. Riittävän toimeentulon turvaaminen kaikille lujittaa yhteiskunnan sosiaalista kestävyttä.

Etuuksien indeksijäädytysten sijasta julkista taloutta voitaisiin tasapainottaa verotuksen kautta esimerkiksi luopumalla ansiotuloverotuksen indeksitarkistuksesta ja korottamalla haittaveroja.

Esitetyt lapsilisän korotukset oikeansuuntaisia ja kannatettavia, kumuloituvia vaikutuksia selvitettävä ennen päätöksentekoa

Ehdotettu lapsilisien korottaminen niissä perheissä, joihin kohdistuu suuri köyhyysriski, on kannatettavaa. Näitä ovat pikkulapsiperheet, yhden huoltajan perheet ja monilapsiset perheet. Korotukset ovat oikeansuuntaisia ja vastaavat suomalaisten mm. Väestöliiton Perhebarometrikyselyissä selvitettyjä toiveita. Korotukset eivät hallituksen valmistelemien muutosten kokonaisuudessa riitä korvaamaan esimerkiksi työttömyysturvan lapsikorotusten poistoa. Väestöliitto kannattaa esitettyjä lapsilisän parannuksia ja kiittää siitä, että lapsilisän kehittäminen näin saatetaan alkuun. Samoin mm. elatustuen jättäminen indeksijäädytysten ulkopuolelle on myönteistä.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö SOSTEn 18.9.2023 julkaisemien laskelmien perusteella sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten ja indeksijäädysten kumuloituvat vaikutukset ihmisille ovat suuria ja tulevat lisäämään köyhyyttä. Laskelmat osoittavat, että ensi vuonna pienituloisten määrä tulee lisääntymään noin 40 000 henkilöllä, joista 12 700 on lapsia. Toimeentulotuen saajien määrä lisääntyy noin 47 000:lla.

Hallituksen esitysehdotuksen mukaan sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee sosiaaliturvan muutosten yhteisvaikutuksista erillismuistion, joka toimitetaan eduskunnalle hallituksen esitysten yhteydessä. Vaikutusarvioita ei vielä ole tämän esityksen lausuntokierroksella ollut käytettävissä. Sosiaaliturvan leikkausten yhteisvaikutuksista tulisi järjestää erillinen kuuleminen. Velvollisuus turvata perustuslain 19 §:n mukaiset oikeudet sosiaaliturvaan niin aikuisille kuin lapsille ei ole sivuutettavissa jakamalla toimenpiteitä eri lakiesityksiin.

Kiirehdimme jatkotoimia perhekustannusten tasauksen, perusturvan ja palvelujen parantamiseksi

Väestöliitto painottaa sitä, että perheen perustamisen edellytyksiä ja lapsiperheiden taloudellista tilannetta, palvelutarvetta ja hyvinvoinnin tasoa tulee jatkuvasti seurata ja arvioida ja kehittää toimenpiteitä lapsiperheköyhyyden ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi ja lapsiperheiden sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden vahvistamiseksi.

Väestöliitto ei pidä hyväksyttävänä julkisessa keskustelussa aika ajoin esillä ollutta ehdotusta lapsilisien uudelleenkohdennuksesta lapsiperheiden kesken eli sitä, että leikattaisiin keski- ja suurituloisten lapsilisiä ja mahdollisesti kohdennettaisiin nämä varat pienituloisten perheiden lapsilisiin korottamiseen. Tässä muutoksessa talous kiristyisi parempituloisissa lapsiperheissä, ja lapsettomien taloustilanne pysyisi ennallaan. Väestöliiton linja on, että kaikkien veronmaksajien tulee osallistua perhekustannusten tasauksen ja sen mahdollisten parannusten rahoitukseen riippumatta siitä, onko veronmaksajalla alle 17-vuotiaita lapsia tai ei.

Tuen reaalityason säilyttämiseksi lapsilisiä tulee jatkossa sitoa uudelleen indeksiin. Lapsilisien reaaliarvon jälkeenjääneisyyden korjaamisesta tulee laatia vaiheistettu suunnitelma. Lisäksi tulee selvittää myös oppivelvollisuuden pidennyksen myötä korostunutta tarvetta ulottaa lapsilisiä 17 vuotta täyttäneisiin.

Muistutamme vuoden 2022 tilanteen mukaan tehdystä laskelmasta: mikäli lapsilisiä olisi samalla reaalityasolla kuin se oli vuonna 1994 (jolloin lapsiperheiden erillisiin verovähennyksiin käytetyt varat siirrettiin lapsilisenä maksettavaksi), sitä tulisi korottaa ensimmäisen lapsen osalta 50 eurolla ja toisen lapsen osalta 70 eurolla.

Jatkossa erilaisia sosiaaliturvan toimenpiteitä arviotaessa tulisi huomioida myös se, miten eri yhteiskuntaryhmien etuuksien reaaliarvo on säilynyt vuosikymmenien aikana. Perheiden asemassa ei ole tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka perustelisivat perhe-etuuksien jättämistä sivuun tästä

kehityksestä, etenkin kun lapsiperheiden määrä on pienentynyt syntyvyyden jyrkän laskun vuoksi. Päinvastoin, ihmisten lapsitoiveiden toteuttamiseen tarvitaan tukemista.

Tutkimustiedon mukaan lapsuudenaikainen köyhyys vaikuttaa kielteisesti ihmisen opiskeluun, työllistymiseen ja perheellistymiseen. Väestöliitto on huolissaan myös lasta odottavien, synnyttäjien ja vauvaperheiden palveluiden resurssipulasta ja niihin kohdistuvista sosiaali- ja terveydenhuollon leikkauksista.

Vauvavuosien ja lapsuuden hyvinvointi vaikuttaa kansalaisten koko elämänkaareen.

Neuvolajärjestelmä ja synnytyssairaaloiden palvelut tukevat lapsen ja perheiden hyvinvointia ja voivat kustannustehokkaasti estää ongelmien ilmaantumista. Lapsiperheiden tuki on tulevaisuuden tärkein yksittäinen tekijä myös osaamisen, työnteon ja perheellistymisen kannalta.

Painotamme perhe-etuuksien ja perheiden palveluiden yhteyttä lapsitoiveiden toteuttamiseen ja pidämme tärkeänä väestöpoliittisen selonteon valmistelua

Lapsettomuus on Suomessa kasvanut viime vuosikymmenen aikana erityisesti vähemmän koulutetuilla ja pienituloisilla naisilla ja miehillä. Taloudelliset huolet ja tulevaisuuden näkymien epävarmuus sekä lisääntymisterveyden haasteet voivat lykätä perheen perustamista ja lapsihaaveita. Väestöliiton Perhebarometrikyselyt osoittavat, että perhe-etuuksilla ja palveluilla on merkitystä erityisesti toista lasta ja korkeampia lapsilukuja koskevissa päätöksissä. Useampi kuin neljä viidestä 18–34-vuotiaista toivovat itselleen kahta, kolmea tai sitä useampaa lasta.

Hallituksen tulisi arvioida, millaisilla toimenpiteillä voitaisiin tukea erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä toteuttamaan omaa lapsilukutoivettaan. Lapsitoiveiden toteuttamisen tueksi toivomme, että hallitusohjelman mukainen väestöpoliittisen selonteon valmistelu käynnistettäisiin mahdollisimman pian. Tarjoamme myös Väestöliiton ja Väestöntutkimuslaitoksen asiantuntemusta väestönkehityksestä, syntyvyydestä ja perheellistymisestä tämän valmistelun käyttöön.

Ikääntyvässä yhteiskunnassa on tarpeen kiinnittää monipuolisesti huomiota pienenevien lasten ja nuorten ikäluokkien hyvinvointiin, terveyteen ja toimeentuloon. Poliittisten päätösten tulisi antaa vahva viesti siitä, että jokainen lapsi on tervetullut eikä perheitä jätetä yksin.

Eija Koivuranta
toimitusjohtaja
Väestöliitto ry